

ข้อเสนอที่จะให้มีการปกครองแบบรัฐสภา

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระยะหัวเลี้ยวหักศอกที่ประเทศไทยเริ่มพัฒนาประเทศเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่ เนื่องจากต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมกับนานาอารยประเทศทั้งหลาย เพราะในเวลานั้นอารยธรรมของประเทศตะวันตกอันไกลแนวความคิดรวมทั้งชีวิตความเป็นอยู่แบบตะวันตกไหลมาเขามาอย่างสังคมไทยอย่างมากมาย หากไม่แก้ไขปรับปรุงประเทศแล้วสังคมไทยจะยืดยอดยาก แนวความคิดสมัยใหม่อันเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกันในสังคม รวมไปถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง ปกครองการปกครองประเทศเสียใหม่ เริ่มได้รับการเรียกร้องจากหมู่ปัญญาชนหรือนักสมัยใหม่ (MODERN ELITES) มากขึ้น เพราะคนรุ่นใหม่เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอบรมในวิทยาการของตะวันตกอย่างดีที่สุด ในสมัยนั้น จึงมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายและอันตรายจากการเผด็จาณาจของประเทศตะวันตกเป็นอย่างดี และเขาถึงปัญหาของบกพร่องต่าง ๆ ของสังคมไทยแต่เดิม จึงเห็นว่าทางออกในการเผชิญหน้ากับประเทศตะวันตกก็คือ การแก้ไขของบกพร่องและปรับปรุงสังคมไทยให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ซึ่งข้อเสนอแนะเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้นำทางการเมืองโคตรงเห็นด้วยส่วนหนึ่ง อันเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โคตรการเลิกธรรมเนียมหมอบคลาน การเลิกไพร่ เลิกทาส และการปฏิรูปการปกครองประเทศ ฯลฯ แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ทรงเห็นด้วย โคตรขอเสนอให้มีการปกครองแบบรัฐสภา เพราะทรงเห็นว่ายังไม่เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทย ในขณะนั้น แต่อย่างไรก็ตามกล่าวโคตรว่าขอเสนอแนะของปัญญาชนเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 อยู่ไม่น้อยทีเดียว

ปัญญาชนเหล่านี้ นอกจากจะโคตรแพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระอนุชาของรัชกาลที่ 5 แล้ว ยังมีสามัญชนอีกคนหนึ่งที่จะกล่าวถึงในฐานะที่โคตรมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติในครั้งนั้น บุคคลผู้นี้คือ "เทียนวรรณ" ข้อเสนอแนะของบุคคลเหล่านี้จะโคตรกล่าวถึงตามลำดับดังต่อไปนี้

เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระ เบียบราชการแผ่นดิน ร.ศ.

1
103

ในปี พ.ศ. 2428 ซึ่งเป็นปีที่กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ (วังหน้า) ทิวงคต ความคิดที่จะให้มีการปฏิรูปทางการเมือง เริ่มก่อตัวอีกครั้งหนึ่งหลังจากหยกชะงักลงประมาณ 10 ปี (นับแต่เกิดวิกฤตการณ์วังหน้าในปี พ.ศ. 2418 เป็นต้นมา) โดยเจ้านายและข้าราชการกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่แรกทีไ้ไปศึกษาและไ้เห็นประ เพลีการปกครองของชาติต่าง ๆ ในทวีปยุโรปและอังกฤษ ไ้เขาชื่อในหนังสือถวายความเห็นจัดการ เปลี่ยนแปลง ระ เบียบราชการแผ่นดินต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะคนกลุ่มนี้ไ้แลเห็นภัยอันจะ เกิดจากการขยายอำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยมซึ่งกำลังจะ แผลมาถึงสยามในเวลานั้น แมว่าภัยอันตรายที่จะมาถึงกรุงสยามนั้นเป็นภัยที่มาจากภายนอกก็จริง แต่สาเหตุที่จะก่อให้เกิดภัยอันตรายเช่นนี้อาจเป็นเพราะการปกครองในเวลานั้นไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยก็ไ้ ฉะนั้นการที่จะรักษายานเมืองให้พ้นภัยอันตรายจึงต้องมีการแก้ไข เปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองแบบที่ไ้เคยปฏิบัติคลาญลึงกับระบบการปกครองของประเทศที่เจริญแล้วโดยมีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลง เช่นนี้จำเป็น ทาง เคียว เท่านั้นที่จะรักษายานเมืองไว้ไ้

สาเหตุประการสำคัญที่ลัทธิจักรวรรดินิยมยกขึ้นอ้าง เพื่อใช้ เป็นเหตุผลในการ เข้ายึดครองประเทศคอบพัฒนาทั้งหลายเป็นเมืองขึ้นก็คือประเทศเหล่านั้นไ้มีการปกครองที่ล้าสมัย ซึ่งนอกจากจะเป็นการกีดขวางความเจริญของประเทศตนเองแล้ว ยังขัดขวางความเจริญของชาติที่เจริญแลชควย เพราะการที่รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นจัดการบ้านเมืองไม่เรียบร้อย ย่อมมีผลกระทบกระ เทือนถึงผลประโยชน์ของชาวต่างชาติที่ไปทำการค้าขายอยู่ในประเทศเหล่านั้น ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นภารกิจของชาวมิวชาติที่มีคอมมุขชาติในอันที่จะ เขาเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ล้าสมัยในประเทศคอบพัฒนาทั่วไปไ้ให้มีการปกครองในแบบที่ทันสมัยทัดเทียมกับประเทศอื่น ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ชาวตะวันตกสมัยนั้นอ้างว่า เพื่อบำรุงความเจริญของโลก แต่สาเหตุที่แท้จริงแล้วต้องการผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจมากกว่าอย่างอื่น

¹ ไ้ปรคกรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย", op.cit., หน้า 13-51.

กลุ่มเจ้านายและข้าราชการกึ่งกลางระดับถึงภยันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก จึง เห็นว่าหนทางแก้ไขป้องกันประเทศที่ใช้อยู่แต่เดิมคงที่จะกลางถึงต่อไปนี้ไม่ใช่ทางออกที่จะช่วยไทยประเทศไทยอยู่รอดปลอดภัยได้ คือ

1 การใช้วิถีนโยบาย ไร้ความอ่อนหวาน ยอมแผนปรนตามความต้องการของชาตินิยมอำนาจ เช่นยอมเสียพระราชอาณาเขตบาง หรือ เสียอำปริมบาง เพื่อป้องกันไม่ให้อาณัติอำนาจนั้น ๆ เข้ามามีคกรอบบ้านเมือง เสียหมดเลยที่เดียว วิธีนี้ยอมแก้ปัญหาได้เพียงชั่วคราวชั่วคราว เป็นการผ่อนสั้นไปเป็นยาวเท่านั้น ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่จะช่วยไทยมาเมืองรอดอยู่ได้ในระยะยาว

2 การต่อสู้ด้วยกำลังทหารก็เป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะขีดความสามารถทั้งในทางทรัพยากรและกำลังอาวุธ เทียบกับประเทศมหาอำนาจไม่ได้เลย

3 ประโยชน์ที่จะ ได้รับทั้งในลัทธิรัฐศาสตร์ตามลัทธิประเทศที่ประเทศไทยมีสภาพที่คั่ง เป็นรัฐกันชน (BUFFER STATE) ระหว่างพม่า และอินโดจีน ซึ่งเป็นดินแดนในความปกครองของอังกฤษและฝรั่งเศส นั้น จะหวังให้เป็นเครื่องคุ้มกันประเทศไม่ใดคุ้มที่นัก เพราะหากการปกครองประเทศไม่ดีแล้ว แมว่าไทยอาจจะดำรงเอกราชอยู่ได้ "แต่จะต้องเข้าใจว่า กรุงสยามที่จะ คั่งอยู่ได้คั่ง นั้นอยู่ได้ เหมือนกำพังกั้น เขตแดนของชาติทั้งสอง เท่านั้น แล เขาจะยอมไหม้อยู่แต่แผนดินอย่างแคบที่สุด แคี่ยวพอตลอดเขตแดนของ เขาก็ได้"²

4 การ เปลี่ยนแปลงทางการ เมืองของไทย เช่นการ เลิกทาส เลิกกรรมเนี่ยม หมอบค่านแล่นาเอชกรรมเนี่ยมยุโรปหลายอย่าง เขามาใช้แทนนั้นไม่ใดแสดงว่าไทยจะมีความเจริญอย่างแท้จริง เพราะ "การปกครองที่อ้าง ขึ้นนั้น หากใช้การจึกแจงให้ดีขึ้นแต่พื้นรากของการไม่ เป็นแต่เติม เติมขึ้นเพื่อให้เข้ากับพวกยุโรปได้ในเวลาจำเป็น การ เปลี่ยนแปลงคั่งกลางข้างต้นนี้ เป็นเพียงการ เปลี่ยนแปลงในแบบพิธีการบาง เรื่องซึ่ง ไม่ใช่การปฏิพื้นฐานของความเจริญ ไปหาสร้าง ขึ้นในพื้นที่บ้านเมืองของเรา ของ เหล่านี้... เมื่อไปตั้งอาศัยอยู่ด้วยของอื่น ๆ ของ เราซึ่งมี โกรงแลรากอันไม่แน่นอน ก็ต้องพากันเสียไปควยทั้งสิ้น"³

5 สัญญาที่ทำไว้กับต่างประเทศ ไม่เป็นหลักประกันได้ว่าจะมีผล เมื่อ เกิดวิกฤติการณ์ขึ้นจริง ๆ "ที่ว่ากรุงสยามมีสัญญาทางพระราชไมตรีต่อประเทศนั้น ๆ จะเป็นทีป้องกันก็กว้างขวาง

² ชัยอนันต์ และ ชัยคิตยา., "เอกสารการเมืองการปกครองไทย", หน้า 40.

³ *ibid.*, หน้า 41.

ประเทศเบียดเบียนโลก้าหาไม่ ประเทศจีนโคตัญญาไว้กับต่างประเทศทั้งหมดเหมือนกัน แลใน
 สัญญาอเมริกันซึ่งมีชื่อว่าอเมริกันจะชวยตักสินไกลเกิดขึ้นเมื่อเวลาที่ชาติโคมาชมเหง ครั้นบัดนี้
 มีเขาจริง อเมริกันก็มีโคชวย . ถ้าสัญญากับประเทศทั้งปวงก็มีอาจคุมการกคชโค" 4

6 การกาชวยและประโยชน์ของชาวยุโรปที่มีอยู่ในประเทศไทยไม่อาจชวยคุมการ
 การเบียดเบียนของชาติอื่นที่หวังผลประโยชน์เช่นเดียวกันโค

7 การที่มีคนกล่าวว้าแต่เดิมมาไทยเรารักษาเอกราชมาได้ มาบัดนี้ก็ยอมที่จะ
 กระทำเช่นนั้นโคอีกนั้น เป็นคำกล่าวที่ไม่โคก่าถึงถึงสภาพการณ์ภายนอกประเทศที่โคเปลี่ยนแปลง
 ไป ในสมัยแรก ๆ นั้นการติดต่อเกี่ยวของกับประเทศยุโรปยังมีไม่มาก การรักษาประเทศก็ง่าย
 กว่าในเวลาทีชาติยุโรปกำลังแสวงหาเมืองขึ้น .

ประการสุดท้าย กฎหมายระหว่างประเทศที่มีอยู่ก็ไม่อาจชวยรักษาเอกราชของชาติ
 ไวโค เพราะชาติมหาอำนาจทั้งหลายยังไม่ยอมรับว่าไทยเป็นชาติที่เจริญพอที่จะเข้าร่วมในวงการ
 ระหว่างชาติเหล่านั้น ไทยจะต้องชวยปรับปรุงแก้ไขการจัการบ้านเมืองให้เป็นที่ยอมรับ
 ในนานาอารยประเทศเสียก่อนว้าเป็นชาติที่เจริญแล้ว เหมือนกับที่ญี่ปุ่นโคปฏิบัติอยู่

ขอเสนอที่เจ้านายและขุนนางกลุ่มนี้คงการให้มีขึ้นคือ ให้เปลี่ยนการปกครองจาก
 แบบสมบูรณาญาสิทธิราช คือแบบที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูง สดพระองค์เดียว เป็นการปกครอง
 แบบพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ หรือที่เรียกว่า "คอนสทิทิวชันแนลโมนากี" เพราะการ
 ปกครองแบบแรกนั้นไม่จริงยั่งยืน บ้านเมืองถาวรอยู่โคเพียงชั่วเวลาที่ทรงมีพระชนม์ที่พวยเท่านั้น
 "การปกครองอันนี้ก็ยังไม่เป็นประเพณีของบ้านเมืองอันประเสริฐ ถ้าเป็นที่ยึดมั่นโคว้า
 จะถาวรอยู่เสมอแต่เพียงเท่านี้โคไป เพราะการปกครองอันนี้อยู่โคอบมาเหมือนอบะที่เขานไว
 ควยเชือกเส้นเดียว พวงอบะที่อาศัยเชือกอยู่นั้นตามีอันตรายทำลาายยับเยินสิ้นที่เดียว" 5

4 *ibid.*

5 *ibid.*,

ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบชาตินานเมืองว่าเป็นพวกอะ เซอที่เขวอนยูนันโคแกพระมหากษัตริย์ ซึ่งรากฐานของสรรพสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงองค์เดียว เมื่อใดไม่มีพระองค์ บานเมืองก็จะระส่ำระสายอาจจะแตกสลายไปได้ ส่วนการปกครองแบบหลังนั้นจะช่วยให้ บานเมืองมั่นคงถาวรขึ้นกว่าแบบแรก เป็นการเสริมสร้างสถาบันใหม่ที่จะไม่สลายตัวไป แม้ว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงดินแดนก็ตาม ดังความตอนหนึ่งว่า....."การบำรุงรักษาโดยทางที่จะให้ไค ยูธรรม จะมีโลกที่กองอาศัยความพร้อมเพรียง ผู้ที่เป็นเสนาบดีก็เป็นตัวแทนของราษฎรซึ่ง เลื่อนมา ๖ คอ ๆ ขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ทั้งต้องรับผิดชอบร่วมกันเหมือนอาศัยปัญญาและความคิดของคนมากด้วยกัน... เหตุฉะนั้นจะ ต้องจัดการบานเมือง เปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีของ เกาไท้เป็นประเพณีภาคอนสติ - คิวซันใหม่ตามทางชาวยุโรปทำให้ไกลทางยุโรปที่สุดที่จะ เป็นไปได้..."

แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครองให้เข้าระบบใหม่ ผู้ถวายความ คิดเห็นโดยอมรับสภาพความเป็นจริงของประ เทศอย่างหนึ่งว่า สภาพแวดล้อมโดยเฉพาะทาง คาน ประชาชนนั้น ยังไม่เหมาะที่จะรับเอาาระบบการปกครองแบบใหม่ไว้โดยอาจครบถ้วนตามหลักการ ปกครองอย่างยุโรป ฉะนั้นจึงไคกรายบังคมทูลเพิ่มเติมควยว่า "ทางที่ข้าพระพุทธ เจากรายบังคม ทูลพระกรุณาว่าเป็นคอนสติคิวซันยุโรปนั้น หาไคประสงค์ที่จะให้ปาลีเมนต์ในเวลาใหม่" 7

ขอเสนอตั้ง กอไปนี้ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้เชื่อว่า เป็นทางออกที่จะช่วยให้ประ เทศไทยค้ำรง ความเป็นเอกราชอยู่ไคตลอดไปนั้นเป็นลักษณะ ของการพัฒนาการ เมืองโดยแท้ ขอเสนอเหล่านี้จึง ใครับการยกย่องว่าเป็น "แผนพัฒนาการ เมืองฉบับแรกของไทย" 8 คือ

1 ต้อง เปลี่ยนแปลงการปกครองแบบ "แซบโซลคโมนาคี" ให้เป็นแบบ "คอนสติคิวซันแนลโมนาคี" ซึ่ง "พระบาทสมเด็จพระ เจาอยู่หัว เป็นมหาประธานของบานเมือง ที่จะทรงพระราชวินิจฉัยมีพระบรมราช โองการ เป็นสิทธิขาดแก่ชาติละออองรัฐีพระบาทใคใหญ่คัง เช่น สมเด็จพระ เจาแผ่นดินทุก ๆ พระองค์ในยุโรปที่มีคองทรงราชการควยพระองค์เองตัวไปทุกอย่าง" 9

6 *ibid.*

7 *ibid.*, หน้า 43.

8 โปรคุดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "แผนพัฒนาการ เมืองฉบับแรกของไทย", *op.cit.*, หน้า 1-12.

9 ชัยอนันต์ และ ชักคิยา., "เอกสารทางการ เมืองการปกครองไทย", *op.cit.*, หน้า 43.

2 การปกครองบ้านเมืองและการทำนุบำรุงบ้านเมืองคงอยู่ในความถึกความอดทนของ ข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งประกอบกันเป็นคณะรัฐมนตรี (คาบิเนต) ปฏิบัติการใด ๆ โดยได้รับความเห็นชอบและพระบรมราชานุญาตเสียก่อนทุกอย่าง แต่รัฐมนตรีเหล่านี้ จะต้องมีอำนาจ คัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับกรมที่ตนเป็นผู้บังคับบัญชาด้วยตนเอง "กรมเหล่านี้คงสามารถที่จะ 10 ทำการในกรมใดเอง คงเกรงจักรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีต่อง เป็นพระราชกัณฑ์อีก" นอกจากนี้ยังต้องมีพระ ราชประเพณีแน่นอนที่จะสืบสันตติวงศ์ให้เป็นที่ร่ำทั่วกันโดยแน่ชัดเมื่อถึงคราว เปลี่ยนแผ่นดิน ทั้งนี้เพื่อป้องกันความยุ่งยาก การแย่งชิงราชบัลลังก์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในหมู่ เจ้านายและ เสนาบดีผู้มีอำนาจ

3 จะคงหาทางป้องกันการคอร์รัปชัน (สินบน) และจะคงให้มหาราชการใด ผลประโยชน์ตรง ๆ ที่มีเงินก้อนพอใช้ตามฐานะจริง

4 คงมีกฎหมายประกันความยุติธรรมแก่ราษฎรทุกคนเสมอหน้ากัน ในการเก็บภาษี จะคงปฏิบัติอย่างยุติธรรม ไม่ว่าคอราจหรือโดยหรือชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการค้าขายอยู่

5 ขนบธรรมเนียมหรือกฎหมายใดที่เป็นเครื่องกีดขวางทางเจริญของบ้านเมือง หรือไม่ใดกีดขวางทางเจริญ แต่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขตามความเหมาะสม

6 ใ้มีเสรีภาพในทางความคิดเห็น และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นเหล่านั้นในที่ประชุมหรือหนังสือพิมพ์ใด ผู้ที่กล่าวโดยคำไม่จริงก็จะคงมีโทษตามกฎหมาย

7 การจัดระบบราชการในกาการบริหารงานบุคคลทั้งผู้ใหญ่และผู้ย่อย จะคง มีการกำหนดคุณสมบัติและ เลือกลงเอาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และ มีอายุ 20 ปีขึ้นไปเข้ารับราชการ ส่วนผู้ที่ประพฤติผิดก็คงห้ามไม่ให้เข้ารับราชการไม่ว่าในกรมใดต่อไป

เจ้านายและข้าราชการกลุ่มนี้ได้ผลเกล้าถวายความเห็นจัดการ เปลี่ยนแปลง ราชการแผ่นดินไว้เมื่อปี พ.ศ. 2428 ในปี พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแสดงพระบรมราชโองการในการจัดราชการแผ่นดินใหม่ การจัดการ เปลี่ยนแปลง ศึกษานั้นเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 และมาสำเร็จบริบูรณ์ในปี พ.ศ. 2435 ที่ได้มีการจัดตั้ง กระทรวงแบบใหม่ขึ้นรวม 12 กระทรวงตั้งไกล่เกลี่ยในรายละเอียดยาวแล้วในบทที่ 3 แต่อย่างไร ก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็ทำให้ค่าเงินการไปถึงชั้น "คอนสตีติวชันแนลโมนากี"

คั้งที่เจ้านายและขุนนางกลุ่มนี้เสนอไม่ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าการปกครองดังกล่าว
ยังไม่เหมาะสม สกกับสภาพบ้านเมืองไทยในเวลานั้น ซึ่งจะไกลดล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

จึงกล่าวไว้ว่าการที่เจ้านายและขุนนางกลุ่มนี้เสนอขอคิดเห็นไปพระ เจาแผ่นดิน
เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นแนวความคิดในการพัฒนาการ เมืองที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก
ในประวัติศาสตร์การ เมืองไทย นอกจากบุคคลกลุ่มนี้แล้วในช่วง เวลาเดียวกันนี้ยังมีสามัญชน
อีกคนหนึ่งซึ่ง โคตทิศวิภา เพื่อการ ก่อสร้างในอันที่จะ เสริมสร้าง ความเจริญให้กับประเทศชาติ และมี
ความกล้าหาญในการแสดงออกถึง ความคิดอันทันสมัยล้ายคนนี้เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น
แก่สังคม บุคคลนี้มีชื่อกรรมการและ อดิศัยวิภา ซึ่ง คนนี้คือ เทียนวรรณนักปฏิรูปผดุงการยกย่อง

11
ขอเสนอของ เทียนวรรณ

ชื่อเทียนวรรณอาจจะไม่คนคนไทยทั่วไปเท่าไรนัก ทั้ง ๆ ที่เทียนวรรณเป็นปราชญ์
ที่เด่นที่สุดของ เมืองไทยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เทียนวรรณทั้งบรรณาธิการหนังสือ นักเขียนผู้มี
พรสวรรค์ นักกฎหมาย เกษชกร และเป็นผู้อยู่ทุกด้าน ทั้งทางการเมือง พรรณคดี
การต่างประเทศ สังคมและการแพทย์ เป็นนักเขียนที่โจมตีจุดอ่อนของสังคมไทยและรัฐบาลไทย
ซึ่งหาได้ยากในเวลานั้น เพราะ เมืองไทยปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช และถือกันว่า
งานปกครองเป็นเรื่องของหลวง ราษฎรจะคงไม่เกี่ยวข้องด้วย เทียนวรรณเป็นนักเขียนที่
รุนแรง หักท้วง และก้าวร้าว แทรกข้อวิพากษ์มาโดยตลอด เพราะไม่เคยถึงคนเป็นหัวหน้า
ขบวนการใด ๆ คนส่วนมากมักมอง เขาเพียงว่าเป็นคนเสียสติคนหนึ่ง อันที่จริงแล้วหากจะพิจารณา
กันให้ลึกซึ้ง เทียนวรรณเป็นนักวิชาการ นักปฏิรูป นักบุกเบิกความคิดริเริ่ม แต่เทียนวรรณมิใช่
คนมทะลุ เขาเป็นคนทำงานจริงจัง และสร้างผลงาน มิใช่ดีแต่พูดตามท้องถนน หรือดีแต่คอย
โศกปรีดาลัยบนดั่งลม

12
เทียนวรรณมีพื้นฐานความรู้ทั้ง ภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษแตกฉานมาตั้งแต่สมัยบวช เรียน
ประ กอชอคม เป็นผู้ที่ไปทางหนังสือ รักความก้าวหน้า ศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ จึงเป็นเหตุหนึ่ง
ที่โคตมมีสีกกับอารยธรรมตะวันตกและ เริ่มมีแนวโน้มที่จะวันคดอย่าง เห็นโคตม เทียนวรรณเองได้
บันทึกไว้ว่า...." เราโคตมมีใจหนวดในกินหมากแลแดงกายสวมถุง รองเท้าอย่างทุกวันนี้

11 โปรครรายละ เอียดในรัชอนันต์ และชัตติยา, "เอกสารการ เมืองการปกครอง
ไทย", op.cit., หน้า 136-155.

12 VELLA, "THIANWAN OF SIAM: A MAN WHO FOUGHT GIANTS,
ในจุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2,2 (มก. 18) หน้า 64.

ก่อนคนในประ เทศสยามในรัชกาลที่ 4...¹³ เทียนวรรณเริ่มพบจุดเด่นแรง เรียกร่องการ
เปลี่ยนแปลงสังคมไทยจนกระทั่งถูกจับในข้อหาหมิ่นประมาทศาล ซึ่งเป็นข้อหาขมขื่น แต่คงจะ
เนื่องจก เป็นที่ไมพอใจของขุนนางผู้ใหญ่เวลานั้นโทษจึงกลายเป็นหนัก เทียนวรรณจึงถูกลงโทษ
จำคุกตลอดชีวิต

เทียนวรรณเกิดคอกอญ 17 ปี ก็ได้รับการอภัย โทษ หลังจากพ้นโทษได้ออกเอกสาร
ชื่อ "ศตวิภาคพจนกิจ" ใช้นามปากกาว่า ต.ว.ส. จัฒนาโก มีเนื้อหาสาระถึงแก่การสอแสร้ง
ไปจนถึงตำราการกล่อกลล แต่ความสนใจส่วนใหญ่ของ เทียนวรรณอยู่ที่การปฏิรูปสังคมไทย มี
ขอเรียกร้องให้เลิกทาส เลิกขบถการพนัน ยกฐานะของสตรีให้ทัดเทียมบุรุษ นอกจากนี้เทียนวรรณ
ยังเขียนบทความต่าง ๆ อีกมากมาย และใคร่รวบรวมไว้เป็นหนังสือเล่มใหญ่ชื่อ "ศิริพจนภาค"
ซึ่งมีบทความที่ เทียนวรรณเขียนทั้งสมัยที่อยู่ในคุกและ เมื่อพ้นโทษแล้ว

ศาสตราจารย์เวลด้าเห็นว่า เทียนวรรณไม่ใช่ นักปรัชญาในแง่ที่จะแสวงหาความจริง
ของชีวิต แต่เป็นนักปฏิรูปที่คอยชี้ทางให้สังคม เทียนวรรณเชื่อว่า เมืองไทยจะรอดอยู่ได้ก็ต่อเมื่อ
ไทยปรับปรุงตนเองตามแบบตะวันตก ประสานความสามัคคี ชักชวนความโง่เขลาเบาปัญญาและแก
ความเฉื่อยชาของคนในสังคม

เทียนวรรณเชื่อว่า ในสังคมไทยความเปลี่ยนแปลงย่อมเริ่มจากที่สูงมาสู่ที่ต่ำ
คือจากองค์พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ และขุนนางลงมาถึงประชาชน แต่ในทัศนะของ เทียนวรรณ
คนเวลานั้นมีอำนาจก็จริงอยู่ แต่ทำงานไม่มีแผน ที่ร้ายกว่านั้นคือทุกคนเห็นแก่ตัว เทียนวรรณเชื่อว่า
เมืองไทยนั้นมีโรครายอยู่ 2 ชนิด ชนิดแรกคือโรคโง่โง่ของข้าราชการ ชนิดหลังคือความ
โง่เขลาของประชาชน รัฐบาลจะต้องเลิกโง่ โง่ และคืนตัวพระปฏิกระ เป้าในการทำงาน
เพื่อส่วนรวม เทียนวรรณค่านิว่า รัฐบาลสมัยนั้นขาดความรับผิดชอบ และยังอาจหาญทำหนิ
องค้ประมุขว่ามีโคตรขวางพรองค้เพื่อประชาชน และไม่ใค้มีโอกาสทรงทราบทุกขสขและความ
เป็นไปที่แท้จริงของบ้านเมือง ข้าราชการเองก็มัวแต่จะสนใจเรื่องส่วนตัว มงกอบโกยลาภผล

13 ขั้วอนันต์ และ ชักคิยา, "เอกสารการ เมืองการปกครองไทย", op.cit.,
หน้า 137.

14 VELLA., op.cit.,
หน้า 67.

เงินทอง ฉอราฐบังหลวง ประพฤติคนนาขยะแขยง เป็นศัตรูของประชาชน ชาคความกึกกริเริ่ม
 คอยแตะจะ เอาตัวรอด และสรุปว่า ความเลวร้ายในวงราชการไทยนั้น เปรียบเหมือนศัตรู
 ภายในซึ่ง เลวร้ายกว่าศัตรูภายนอก เพราะ ศัตรูภายนอกยัง หอจะมอง เห็นตัว แต่ศัตรูภายใน
 นั้นจะคอย ๆ เขาะ กักกรอน ทำลายไปประเทศชาติพิงพินาศไปไกลาย ๆ เทียนวรรณจึง
 เรียกโรงโศคนพทจริงทำจริงและมีสาระซึ่ง โศคนทักความจริงใจไวว่า "ตัวเราแมจะตองรับ
 พระ ราชอาณาจักรอยุธยาจนสิ้นชีวิต ปากเราแต่ใจเราตรงกันอยู่อย่างนี้เสมอ ไม่หัวหวานคนเปรี้ยว
 คอหนามะพลับปลั้หลังทะโก พักหนาไหวหลังหอคอกเหมือนนิกร การสิงโศคนเราไม่เห็นควยจะให้เรา
 สอพลอพลอยพยักพเยิกไปคยนั้นเราทำไม่ได้ มันไม่จริงใจเรา" 15

เทียนวรรณเสนอให้ตั้งสภามณฑลราชฎรทำหน้าทีเชื่อมช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับ
 ประชาชน เพื่อใให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียง บรรเทาภาระของรัฐบาล แต่อย่างไรก็ตาม เวลา
 วิจารณ์ว่า ความคิดของ เทียนวรรณเกี่ยวกับเรื่องสภานี้ก็ไม่ค่อยจะแจ่มแจ้งนัก เพราะดูเหมือน
 เทียนวรรณเองจะไม่โคสนใจรัฐธรรมนูญ หรืออำนาจของประชาชนอันเกิดจากรัฐธรรมนูญ
 เทียนวรรณเพียง แต่เชื่อว่าอเมริกาและญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประสิทธิภาพทางการบริหาร ก็เพราะ
 สองประเทศนี้มีสภามณฑลราชฎรเท่านั้นเอง 16

เทียนวรรณเกลียดการพนันเพราะถือว่าเป็นอบายมชต์เลวร้ายที่สุด จึงโคตสัใรัฐบาล
 เลิกสง เสริมการพนันตลอดมา แต่ในบรรดาโครงการต่าง ๆ ที่เสนอแนะนั้น เทียนวรรณโคโศความ
 สำคัญแก่การศึกษามากที่สุด เพราะคนโง เป็นคนเหลวใตประเทศโง คอยหลัง เขาคอง จึงเสนอ
 ใให้มีการ เรงรักปรังร้งระบบการศึกษาเสียใหม่ จูริงอยู่การศึกษาในวัดที่ปฏิบัติกันมานั้นก็มีได้
 มีอะไร เสียหาย หากแต่ไมอาจทำใคนเกินไปถึง เป้าหมายชีวิตโค เพราะการศึกษาแบบพระ
 มิโคสอนใคนรู้จักโลกหรือรู้จักชีวิตอันแท้จริงของโลกเสมอไป ธรรมดาจะจำกักชอบเขตการศึกษา
 อยู่เพียงในโลกของสงฆ์ ที่ออกจะไกลจากความ เป็นจริงของชราวาส พทศาสนาใคำสั่งสอน
 อันประ เสริฐสำหรับผู้ที่ต้องการจะหนีจากโลกของชราวาส แต่ไมกอประโยชน์ สำหรับผู้ที่อยู่
 เผชิฐความจริงในสังคมมนุษย์มากนัก ฉนั้นเพื่อที่จะใให้มีการ เปลี่ยนแปลง เทียนวรรณเสนอใมีการ

15 ศิริพจนภาค, เลม 4, ตอนที่ 4, 15 ก.พ. ร.ศ. 126 ในชัยอนันต์และ
 ชัตติยา, "เอกสารการ เมืองการปกครองไทย" หน้า139.

16 VELLA, ibid.

ศึกษาปัญหาสังคม อดีตคนโง่กับงานสังคมสงเคราะห์มากขึ้น การศึกษาจะต้องขยายกว้างออกไป
กว่าธรรมะหรือภาษาบาลี ในครอบคลุมไปถึงการแพทย์ เคมี ตลอดจนการธุรกิจ และให้ทุกคน
ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน 17

เทียนวรรณได้ให้ความเห็นว่า "ชาติตะวันตกเจริญได้ก็เพราะการศึกษา" การหนังสือ
ของเขา หรืออะไรในเรื่องหนังสือ เปรียบเหมือนชาวประเทศเขาก็กินข้าวคืออาหารใ้โครงการ
เจริญเติบโตพอจะมีกำลัง" 18 บ้านในยุโรปและอเมริกาส่วนใหญจะต้องมีหนังสือ มีเครื่องกันขาม
กับของไทยตามที่มีหนังสือโดยมากมาก คนยุโรปยังเรียนก็ยังมีและยังมีกลา กลาเสียงเดินทาง
รอบโลก ทำแผนที่ แสงดาวความรูใหม่ ๆ เมื่อพบปัญหาที่ช่วยกันแก้ไข แคนไทยหรือชาวตะวันออก
มีลักษณะ ตรงกันข้าม เป็นคนซลาด ไม่กล้าเสียงภัยอันตราย เพราะทุกคนเห็นตามถนนในรอย ๆ
คนหนึ่งก็จะไม่มีกระดาษกินสอ เครื่องเขียนจดหมายเทคโนโลยีไปรอบขามก็ไม่ได้เห็น
1 บ้านมีเครื่องเขียนหนังสือคือที่ใส่หมึกและปากกากระดาษ เดินตามถนนในรอยคนใจพอกก็ไม่มี
นาฬิกาพกใน 1 คน แม้จะมีขามก็ไม่เกินหรือเดินไม่สะดวก เป็นแต่คอยและประคองเพื่อความงาม
เล่นเท่านั้น" 19 แด่อย่างไรก็ตาม เทียนวรรณเองก็ไม่ได้เสนอโครงการศึกษาเพราะ เห็นว่าเป็น
หน้าที่ของรัฐบาล แต่ก็ได้เรียกร้องให้มีการตั้งมหาวิทยาลัย โรงเรียนการค้า โรงเรียนชุมชน
และโรงเรียนสตรี โดยเฉพาะในประการหลัง เทียนวรรณถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะถือว่าหญิง
เป็นกำลังสำคัญของประเทศ เป็นแรงช่วยเหลือสามี และอบรมเลี้ยงดูบุตร บุตรหญิง เป็นเครื่อง
ดวงความเจริญของชาติ

เทียนวรรณโจมตีชายที่มีภรรยาหลายคน ในเรื่องนี้ เวลาเห็นว่าเทียนวรรณ
กล้าหาญมาก เพราะในเวลานั้น ชั้นชั้นปกครองในเมืองไทยล้วนแต่มีภรรยาค้นมาก ๆ ทั้งสิ้น
ขอเสนอแนะอื่น ๆ ที่แฝงอยู่ในข้อเขียนของ เทียนวรรณได้แก่การขยายการคมนาคม ตัดถนน
สร้างทางรถไฟ ขุดคลอง การไปรษณีย์ การส่งเสริมให้ตั้งโรงงานเครื่องปั้นดินเผา โรงงาน
แก้ว โรงงานกระดาษ โรงงานกระป๋อง ตั้งกรมทรัพย์สินทางราชการ ตั้งธนาคาร จัดกองทุนเงินกู้
ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ส่งเสริมการค้าทางเรือ ฯลฯ 20

17 *ibid.*, หน้า 68.

18 เทียนวรรณ, "ไปรเวคตาแนะนำ", ในช้อยอนันต์และชัตติยา, *op.cit.*,
หน้า 151.

19 *ibid.*, หน้า 153.

20 เทียนวรรณ, "ว่าควยความฝันละ เมอแต่มีไซนอนหลับ", ในช้อยอนันต์และชัตติยา
ibid., หน้า 142-146.

สรุปได้ว่า ความคิดของ เทียนวรรณหลาย ๆ อย่าง แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการ
 คอสู แมวความคิดนั้นจะ ไม่มีทธิพลในเชิงปฏิบัติก็ตาม แต่หากพิจารณาให้ดีจะ เห็นว่าขอเสนอ
 หลายประการของ เทียนวรรณได้รับการยอมรับอย่างเงียบ ๆ ตัวอย่าง เช่น ขอเสนอการ
 เลิกทาสของ เทียนวรรณซึ่งได้เขียนขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2415 และถวายพระเจ้าทองทิพย์
 กรมหมื่นสวัสดิวัฒนวิศิษฏ์²¹ เมื่อปี พ.ศ. 2432 นั้น ถ้าเทียนวรรณเขียนเรื่องนี้ในปี พ.ศ. 2415
 ตามที่อ้างไว้จริงก็นับว่า เทียนวรรณได้เรียกร้องให้เลิกทาสก่อนมกุฎราชกุมารสยาม และ เริ่มมีผล
 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการเลิกทาสเป็นขั้น ๆ และ สิ้นสุดลงในปี
 พ.ศ. 2448 และในปีเดียวกันนี้ รัฐบาลไทยได้ออกประกาศเลิกการพนันและมีการปรับปรุงศาล
 และในบรรดาขอเสนอ 34 ข้อของ เทียนวรรณที่ตีพิมพ์อยู่ในจดวิภาคพจนกิจฉบับวันที่ 16 ธันวาคม
 2447 จะเห็นว่า มีบางข้อที่ได้รับการปรับปรุงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 มีอยู่บาง เรื่องที่ไม่อาจจะ เกิดผลอะไร แต่กลับได้รับการพิจารณาอย่างไมนาเชื่อ เช่น ความนิยมใน
 หมกคนไทยใหม่ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว²²

นอกจากผล เหตุการณ์อันเกิดจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก และผลเหตุการณ์ในคือ
 การปกครองประ เทศที่หละหลวมและ ราชบัลลังก์จากเสถียรภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้
 เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการ เมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังได้กล่าวมาแล้ว เจ้านายและข้าราชการ
 ที่ไกรรรมมังคมตลอดความ เห็นจัดการ เปลี่ยนแปลงระ เียบบบริหารราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103
 ก็เป็นพลัง สนับสนุนการ เปลี่ยนแปลง เช่นว่านี้ ผลการพิจารณาการเมืองมีใตหมายความว่า จะสามารถ
 เปลี่ยนแปลง สังคมจากระบบเก่าให้เป็นระบบใหม่ได้อย่างรวดเร็วทันที่ทันใด เพราะ สังคมมีพื้นฐาน
 ทางวัฒนธรรม ศาสนา และจารีตประเพณีแบบเก่าที่เป็นมรดกตกทอดมาเป็นเวลานาน ดังนั้น
 แมวว่าจะ ได้มีการ เปลี่ยนแปลงทางการ เมืองซึ่ง เป็นผลให้อาณาจักรทางการ เมืองกลับคืนมาสู่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ และชนบางรุ่นใหม่ ๆ เริ่มเข้าแทนที่ชนบางรุ่นเก่าแล้วก็ตาม แต่สภาพ

²¹ เป็นหนึ่งในจำนวนเจ้านายและข้าราชการ 11 นายที่ไกรรรมมังคมตลอดความ
 เห็นจัดการ เปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103.

²² VELLA., op.cit., หน้า 69.

ทางสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เนื่องจากเหตุนวชนที่มีบทบาทสำคัญในการ
 เที่ยงร่งใหม่มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง
 สังคมควบคู่กันไปกับการพัฒนาการเมือง อันเป็นการช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนาการเมืองให้
 บังเกิดผลที่สมบูรณ์ขึ้น หากไม่แล้วการปฏิรูปทางสังคมอาจเกิดขึ้นโดยยากหรือยืดยาวไปมากกว่านี้
 จุดเด่นที่สุดของเหตุนวชนคือการพิสูจน์ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในเมืองไทยนี้มีโคตินอยู่
 กับชนชั้นปกครองเท่านั้น หากแต่กฎธรรมดาก็อาจเรียกร่องใหม่การเปลี่ยนแปลงได้ จึงจัดได้ว่า
 เหตุนวชนก็เป็นหนึ่งในขบวนการปฏิรูปสังคมไทยสมัยใหม่ (MODERN EELITE) ที่ต้องการให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทยสมัยนั้น

แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการที่คนไทยในสมัยที่รับการศึกษาระดับสูงที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณี
 การปกครองเสียใหม่ เพื่อใ้พระเทิดทูนนาทักเทียมนานาอารยประเทศทั้งหลายถึงโลกลาวมา
 แล้วข้างตน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้นำทางการเมืองไทยเคยมี
 พระราชวิจารณ์เกี่ยวกับความเหมาะสมของสถาบันทางการเมืองที่ประเทศตะวันตกได้ช้อยกับ
 สภาพการณ์ในสังคมไทยไว้หลายแห่ง และที่ชัดเจนที่สุดน่าจะใ้แก่พระบรมราชาธิบายว่าควย
 ความสามัคคี ซึ่งแสดงให้เห็นแนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีทั้งในทางสังคมการเมือง และการ
 ปกครองควยวิธีทาง "สายกลาง" คือค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่วิธีการหักโหม วิธีการดังกล่าวนี้
 ขอบมีผลในการรักษาเสถียรภาพของสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปจะไม่
 ปะทะและทำลายผลประโยชน์ตามประเพณีเดิมอย่างรุนแรง ตัวอย่างที่แสดงถึงพระบรมราชาธิบาย
 ในวิธีทางสายกลางของการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้จาก การเลิกทาสซึ่งทรงนำของทางเลิกทาสควย
 การลดเกษียณอายุเลิกทาส แต่เฉพาะเลิกทาสที่เกิดในรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่มีระโรง พ.ศ. 2411
 เมื่อเลิกทาสอายุถึง 21 ปี จะพ้นจากความเป้นทาส และเลิกไทยเมื่ออายุครบ 21 ปีแล้ว ผู้ใดจะ
 ขายลงเป้นทาสไมใ้ใด หรืออีกนัยหนึ่งคนใดที่เกิดในรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 จะเริ่มพ้นจาก
 สภาพทาสตั้งแต่ พ.ศ. 2432 เป็นลำดับกันไป สมบัติที่เกิดภายหลัง พ.ศ. 2432 จะเกิดมาเป็น

คนไทยหมด ถึงแม้เจ้าตัวจะสมัคร เป็นทาสก็ เป็นไม่ไถ่ **ทวยอาศัย** พระบรมราชาไชยวงศ์กล่าวมานี้
จำนวนทาสก็ค่อยลดลง โดยลำดับจนหมดไปทั้งพระราชอาณาเขต 23

พระราชนิยมทางสายกลางทำให้พระองค์ท่านทรงหวัง เป็นผลยกย่องถึงความรุนแรง ทั้งสองด้านนี้ปรากฏในขณะนั้น ฝ่ายหนึ่งมีความคิดรุนแรงไปในทางที่ว่า "บ้านเมืองเราเคย รักษามาของใคร ก็ให้ช่วยกันรักษาไปตามเดิม ปล่อยให้สงบ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เอาอย่าง ยักเยื้องไปตามประเพณีใด" 24 ส่วนอีกฝ่ายหนึ่ง เขาก็แรงไปอีกทางหนึ่ง คือ "เห็นวาทกรรมนิยม อย่างอันใดเจ้าเป็นจะ คง เอาธรรมเนียมอย่างยุโรปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อจะให้เป็นที่นับถือ ของคนประเพณียุโรปว่าเป็นคนมีราชนิยม ธรรมเนียม 25 เสมอกัน" ส่วนพระพิชิต เจ้าหลวงทรง เสนอทางสายกลาง กล่าวคือ "ให้ผ่อนไปไกลตามกาลเวลาที่สิ่งใดพอจะทำได้ก็ให้ไปก่อน รวบรวมใจความว่าไม่ต้องการจะจืดจางนั้นให้เหมือนเมืองนั้นเมืองนี้ ก็ให้เอาแต่การอันใด ซึ่งเป็นการไม่ดี ควรจะเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่สำเร็จไปก่อนนั้นขึ้นตั้ง และพร้อมกันคิดจัดการ นั้นให้สำเร็จไปไกลที่ละสิ่งสองสิ่งตามลำดับ จะเป็นประโยชน์อันแท้จริงที่จะสำเร็จได้โดยไม่ สงสัย" 26 พระบรมราชาไชยวงศ์เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง เป็นนักปฏิบัตินิยม (PRAGMATIST) คือมุ่งความสำเร็จแห่งงานเป็นหลัก มีใจทรง คำนึงถึงความสมบูรณ์ในเชิงอุดมคติมากนัก

พระบรมราชาไชยวงศ์ทางสายกลางของพระบาทสมเด็จพระพิชิต เจ้าหลวง เป็นอธิบายใน การ รักษาเสถียรภาพของสังคม เสถียรภาพย่อมเป็นสิ่งอันพึงปรารถนาในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของ บ้านเมืองในยุคนั้น เพราะการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและหักโหมย่อมเป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิด ความปั่นป่วนในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การจลาจลโอกาสแทรกแซงของมหาอำนาจภายนอกได้ แต่ การคำนึงถึงเสถียรภาพแต่อย่างเดียวย่อมคัดค้านการสนทนาของสังคม บางครั้งบางสมัยรัฐบาล รั้ง เกี่ยวข้องการเปลี่ยนแปลง เพราะเกรงจะกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ฝ่ายตน มักอ้างถึง หลักเสถียรภาพเป็นข้อขัดขวางการเปลี่ยนแปลงที่พึงมีตามยุคตามสมัย เสถียรภาพที่จะรักษา

23 ก. "พระราชประวัติทวยอาศัยเรื่องทาสและ เกษียณอายุ;" ในประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 280-288.

24 ก. "พระบรมราชาธิบายว่าทวยอาศัยความสามัคคี" ในรัชชอนันต์และชาติคยา, หน้า 161.

25 ibid., หน้า 162.

26 ibid., หน้า 163.

สมคดียของสังคมไค่นั้น ต้อง เป็นเสถียรภาพที่ยอมรับความก้าวหน้าและพลัง เปลี่ยนแปลงของสังคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง เป็นมหาบุรุษ เพราะพระราชดำริในอันที่จะรักษาเสถียรภาพของสังคมของพระองค์นั้นควบคู่กันไปกับการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะต้องปรับปรุงสังคมให้ก้าวหน้า

รูปแบบการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5

รูปแบบการปกครองที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง เห็นว่า เหมาะสมกับชาติไทยในขณะ นั้นก็เป็นผล เนื่องมาจากพระราชดำริที่มั่นคงในทางสายกลาง ดังที่กล่าวมานี้เช่นกัน แลพระราชดำริของพระองค์ในเรื่องนี้อาจสรุปได้ดังนี้

1 การปกครองแบบราชาธิปไตย ยังคง เป็นระบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองไทยเวลานั้น ความชอบพระองค์โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมว่า ใจอยู่ในพระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี ตอนหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าเห็นควรว่าในการปกครองกรุงสยามนี้ ถ้าจะจัดการอาศัยเจ้าแผ่นดินเป็นหลักให้เป็นที่ไปตามความนิยมแบบเก่าจะเป็นการยากกว่าที่จะจัดการอย่างอื่น เพราะเป็นของมีพื้นฐานมาแล้ว" ²⁷ ทั้งนี้เพราะทรง เห็นว่าในระบบราชาธิปไตยของไทยนั้น "ถึงแม้พระบรมราชานภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุง สยามนี้ไม่เคยมีปรากฏในกฎหมายอันแต่ถึงวันใดควยเหตุที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีล้นพ้น ไม่มีข้อใดสิ่งใดอันใดหรือผู้ใดเป็นผู้บังคับชี้ขาดวางใจ แต่เมื่อว่าความคามที่เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการเช่นใด ก็ต้อง เป็นไปตามที่สมควรและที่เป็นยุติธรรม" ²⁸ เมื่อการใ้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่เดิมมานั้นมีไปแต่เป็นไปตามอำเภอพระทัย และพระราชอำนาจก็มีจำกัดอยู่คง ไกลไกลไว้แล้วข้างคน พระองค์จึง ได้ทรงให้ความมั่นใจแก่เจ้านาย และข้าราชการที่กราบบัง คมทูลความเห็นจัดการ เปลี่ยนแปลง ราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2428 ว่า "ไม่ตอ้งมีความหวาดระแวงอย่างหนึ่งอย่างใดว่า เราจะ เป็นผู้ชี้ขาดวางใจในการเสียบอำนาจซึ่ง เรียกว่า เป็นแอบโซลุตเป็นต้นนั้นเลย" ²⁹

²⁷ *ibid.*, หน้า 166.

²⁸ "พระบรมราชาธิบายแก่ใ้การปกครองแผ่นดิน", ในรัชยอนันต์และชัคติยา, *ibid.*, หน้า 124.

²⁹ "พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้น่าให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง" *ibid.*, จ.ศ. 1247 (พ.ศ. 2429) ในรัชยอนันต์ และชัคติยา, หน้า 76.

พระราชดำริขอนี้ควรที่จะได้รับการพิจารณาด้วยความระมัดระวัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชปณิธานที่จะยอมรับการกำหนดขอบเขตแห่งพระราชอำนาจ เป็นทำนองราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (CONSTITUTIONAL MONARCHY) แต่ถึงโลกกล่าวมาแล้วว่า แนวโน้มของการพัฒนาการเมืองในสมัยของพระองค์ มีลักษณะเป็นการรวม และส่งเสริมพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และตลอดรัชสมัยอันยาวนานของพระองค์ ก็หาได้มีการก่อตั้งสถาบันทางการเมืองซึ่งจะมีบทบาทควบคุมพระราชอำนาจแต่อย่างใดไม่

2 ระบบการปกครองแบบรัฐสภายังไม่เหมาะสมสำหรับเมืองไทยในสมัยนั้น ความขอมนี้โดยทรงชี้แจง เหตุผลไว้ในตอนท้ายของพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดินว่า เพราะ "ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าซึ่งจะเป็นแบบเบร็อดฟอร์ดพาลีเมนต์ เพราะปกติทุกวันนี้ราษฎรยอมเชื่อต่อพระเจ้าแผ่นดินว่าเป็นอยู่ในยกิธรรม และเป็นรักใคร่รักทำนุบำรุงราษฎรโดยเย็นเป็นสุขยิ่งกว่าอันทั้งสิ้น" ³⁰ และยังทรงเห็นว่า "เหมือนอย่างดาจะมีพาลีเมนต์ จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นแบบเบร็อดฟอร์ดสักก็คนและก็อย่า จะมีแบบเบร็อดฟอร์ดนั้นเจรจาการใด ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลยก็จงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และข้าพเจ้าจะเป็นที่หวาดหวั่นของราษฎรผู้ไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด" ³¹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการปกครองรัฐสภายังไม่เหมาะสมสำหรับเมืองไทยในครั้งนั้น เพราะคนกลุ่มน้อยจะคงเป็นผู้นำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ประชาชนส่วนใหญ่ ยังไม่ทันทั่วพอที่จะควบคุมระบอบประ โยชน์ของคนเองในกระบวนการ เมืองแบบรัฐสภา ฉะนั้นพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ท่านจึงเป็นทำนองว่า พระองค์เป็นผู้นำของคนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นกองหน้าผู้นำความเจริญมั่นคงมาสู่ประเทศชาติ ประชาชนส่วนใหญ่คงเป็นแต่เพียงผู้เดินตาม ซึ่งพึ่งมีอยู่ในศรัทธาและความจงรักภักดี

30 พระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, *ibid.*

31 *ibid.*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นด้วยกับการที่จะมีระบบพรรคการเมือง ความชอบนี้เห็นชัดในพระบรมราชโองบายเรื่องความสามัคคี ความตอนหนึ่งว่า "เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราตำนานปกครองชาวต่างชาติในเมืองยุโรปมาปลูกชาวเราชาวเขมยในเมืองไทย ก็จะไม่โคจรอันใด ... เพราะฉะนั้นการอันใดจะสำเร็จไปก็เพราะเหตุที่มีปิตุภคินปิตุในเพื่อนไทยนั้นโคจรอันใด หรือไมโคจรเลย เพราะภมยมีพยานเมืองไม่พอกันกับการอย่างนั้น มักชักให้เกิดการแตกราววิวาทกันยังไม่เป็นประโยชน์" ³² พระบรมราชวินิจฉัยปฏิเสธความจำเป็นที่จะต้องมีพรรคการเมืองในขณะนั้น ก็เนื่องจากทรงเห็นว่า คนกลุ่มน้อยซึ่ง เป็นผู้นำของสังคมควรจักมีความเห็นของพ้องกันในทางการเมือง (POLITICAL CONSENSUS) ในรูปสามัคคีธรรมโดย "พร้อมกันเกินสายกลาง" และ "อาศัยเจ้าแผ่นดินเป็นหลัก" เพราะทรงเห็นว่า "ถ้าจะตั้งปาดิเมนต์ขึ้นในเมืองไทย เอาความคิดของราษฎร เป็นประมาณในเวลาอันแล้ว ชาวเราเชื่อว่าจะไม่โคจรอันใดโคจรสักสิ่งหนึ่ง เป็นแน่แท้ทีเดียว คงจะตองเถียงกันในปีไปเท่านั้น" ³³

พระราชดำริที่ว่า การปกครองระบบรัฐสภาและระบบพรรคการเมืองไม่เหมาะสมสำหรับเมืองไทยนั้น ควรถือว่าเป็นสำมะโนที่มีข้อกำหนดแห่งเวลา กล่าวคือ เป็นความจริงในยกสมัยแห่งพระองค์ท่าน แก่มีข้อพิงซึ่ง เกกว่า ข้อเถียง เช่นนี้มักไซ้เป็นข้ออ้างว่า คนไทยยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเอง ตลอดเรื่อยมาแมตควันนี้ ทำให้เกิดประตุมองว่า สังคมและประชาชนชาวไทยสิ้นความก้าวหน้ามาขึ้นแก่แผนกสนม เจริญพระพุทธรเจ้าหลวง ³⁴

แนวพระราชดำริทางการเมืองตามที่กล่าวมานี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า สิ่งทีจำเป็นที่สุดสำหรับการปกครองของไทยในครั้งนั้นคือ "คอเวอนเมนต์ฟอม" ³⁵

32 "พระบรมราชโองบายว่าควยเรื่องความสามัคคี", *ibid.*

33 *ibid.*, หน้า 166.

34 เกมม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์ ", แนวพระราชดำริทางการเมืองในรัชกาลที่ 5" *op.cit.*, หน้า 40.

35 "พระราชดำริสตอบความเห็นของมู่จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง", *op.cit.*, หน้า 79.

คือการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตามมาตรฐานของการบริหาร
 ของตะวันตก พระราชดำริในประการหลังนี้มีผลให้เกิดการจัดกระทรวงทบวงกรมและระเบียบ
 บริหารต่าง ๆ ขึ้นใหม่ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน ถ้าจะพิจารณาถึงความนิยมของสมัยปัจจุบัน
 กอจากลาวไควา พระพุทธเจ้าชดวาทรงเป็น "นักพัฒนา" ³⁶ อย่างแท้จริง การริเริ่ม
 เปลี่ยนแปลงก่อตั้งหน่วยงานบริหาร การจักสาธารณูปโภคต่าง ๆ และการส่งเสริมอาชีพราษฎร
 เป็นมรดกชิ้นสำคัญที่เห็นเด่นชัดจากรัชสมัยของพระองค์ท่าน